

13. Tudi to je slovenščina

Vesna Požgaj Hadži, Ina Ferbežar

Govorce slovenščine kot prvega jezika (J1) je zelo preprosto ločiti od govorcev slovenščine kot drugega/tujega jezika (J2/JT), posebej po izgovoru. V večini primerov lahko prepoznamo tudi govorcev J1. To pomeni, da večina govorcev določenega jezika kot JT/J2 obdrži tipične prvine J1 – seveda odvisno od posameznikove sporazumevalne zmožnosti v J2/JT. V tem poglavju so naju zanimale prav te prvine. Skušali bova odgovoriti na vprašanje, kako govori oz. se v slovenščini sporazumeva tipičen uporabnik slovenščine kot J2, katerega J1 je hrvaščina, srbsščina ali bosanščina.⁶⁵ V zadnjem času je nastalo nekaj raziskav s področja slovenščine kot J2/JT,⁶⁶ ni pa še bilo raziskave, ki bi odgovorila na to vprašanje.⁶⁷

13.1. Izpiti iz znanja slovenščine

Kot izhodišče za takšno raziskavo so se ponudili izpiti iz znanja slovenščine, ki jih že približno desetletje izvaja Izpitni center Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Izpit iz znanja slovenščine je namenjen vsem, katerih slovenščina ni prvi jezik, potrebujejo pa javno veljavno listino o znanju slovenščine za uradne ali osebne potrebe.⁶⁸ Jezikovnih testov je seveda veliko vrst (npr. uvrstitveni, sprejemni, test strokovnega jezika idr.), v našem primeru pa s testnimi nalogami, ki jih kandidati izvajajo pri izpitu, skušamo meriti in vrednotiti stopnjo neke splošne sporazumevalne zmožnosti, in sicer tako pri pisnem kot govornem sporazumevanju. Izobraževalni program Slovenščina za tujce, ki velja od decembra 2000, za zdaj določa tri ravni znanja slovenščine – osnovno, srednjo in visoko.⁶⁹ Testi na

65 V času nastajanja raziskave (leta 2000) črnogorski jezik še ni imel statusa uradnega jezika – tak status je dobil po razglasitvi neodvisnosti Črne gore leta 2006.

66 Obsežnejše so doktorska disertacija N. Pirih Svetina *Razvoj jezikovne zmožnosti pri usvajanju slovenščine kot drugega jezika*, magistrski nalogi I. Ferbežar *Dialog pri pouku slovenščine kot tujega jezika* in J. Zemljarič Miklavčič *Jezikovni vidiki slovenščine kot tujega jezika*, diplomske naloge P. Kotnik, R. Fekonja, M. Pezdirc, T. Balazic in T. Jerman, obstaja oz. nastaja pa tudi cela vrsta seminarskih nalog s področja slovenščine kot J2/JT.

67 Izjema sta diplomski nalogi A. Šet *Jezikovni problemi neslovenskih delavcev v Sevnici* (1988) in S. Kostanjšek *Prikaz dinamike jezikovnega prilagajanja Neslovencev v Brežicah* (1989). Obe avtorici v svojih delih prihajata do podobnih rezultatov, kot jih bo pokazal najin članek, vendar pa segata v čas pred osamosvojitvijo Slovenije. Gotovo pa je treba poudariti spremenjene družbene razmere, ki so po letu 1991 postavile tujce v Sloveniji v nov položaj in pred posebne zahteve. Od tedaj namreč država od njih zahteva, da morajo za uradne namene (pridobitev državljanstva, delovnega dovoljenja idr.) svoje znanje slovenščine dokazovati s spričevali.

68 Izpitni center Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik je od leta 1994 s strani države pooblaščen za preverjanje znanja slovenščine in za izdajanje takih listin. (gl. www.centerslo.net/11.asp?L1_ID=3, citirano 25. 11. 2011)

69 Program je javno veljaven, kar pomeni, da omogoča tudi pridobitev javno veljavne listine, kakršna so spričevala iz znanja slovenščine. Izpiti iz znanja slovenščine na osnovni, srednji in visoki ravni so tako nadomestili stare (enostopenjske) izpite iz aktivnega znanja slovenščine; nekajletne izkušnje so namreč pokazale nujnost delitve na več ravni – pač glede na sporazumevalne potrebe posameznikov, ki potrebujejo spričevalo o znanju slovenščine za uradne namene.

vseh treh ravneh sporazumevalno zmožnost merijo »komunikativno«, to pa pomeni, da so vanje vključene takšne naloge, ki jih kandidati izvajajo tudi v realnem življenju (iskanje informacij, reševanje problemov, pisanje besedil za vsakdanjo rabo, izražanje mnenja idr.), imenujemo jih tudi avtentične. Sestavljeni so iz štirih (na osnovni ravni) oz. petih (na srednji in visoki ravni) enakovrednih delov, od tega je eden ustni, drugi pa so pisni in vključujejo razumevanje govornih in zapisanih besedil, tvorjenje pisnega besedila in poznavanje slovničnih struktur. Poznavanje slovničnih struktur je predvideno samo za srednjo in visoko raven, na osnovni pa je vključeno v tvorjenje pisnega besedila, kar pomeni, da so testne naloge za osnovno raven zares funkcionalne (ali navsezadnje ne govorimo tudi o funkcionalni pismenosti?).

Še nekaj statističnih podatkov: v letu 2000 je izpit iz (takrat še aktivnega) znanja slovenščine opravljalo več kot 1500 oseb, v letu 2001 do začetka maja okoli 500, od tega okoli 50 na srednji in visoki ravni. Velika večina jih prihaja iz nekdanjih jugoslovanskih republik, več kot 80 % pa jih kot J1 navaja hrvaščino, srbsščino ali bosanščino; to je bil zagotovo tudi eden temeljnih razlogov za najino raziskavo. Kar 70 % jih spričevalo o znanju slovenščine potrebuje za pridobitev slovenskega državljanstva. Zadnja leta se večja delež tistih, ki se želijo vpisati na slovenske univerze ali visoke šole (20 % v letu 2000) ali v Sloveniji iščejo zaposlitev (okoli 10% v letu 2000). Le izjemno redki kandidati so se slovenščino učili sistematično.

13.2. Jeziki v stiku

Proces učenja/usvajanja⁷⁰ slovenščine kot J2 pri govornih, katerih J1 je hrvaščina, srbsščina ali bosanščina, ima prednosti (npr. lažje sporazumevanje) pa tudi pomanjkljivosti (npr. interference), saj gre za sorodne jezike. Prednosti so zlasti velike v začetnih fazah učenja/usvajanja slovenščine kot J2, saj sorodnost jezikov omogoča takojšnje sporazumevanje; v takem primeru govorimo o pozitivnem prenosu iz J1: podobni jezikovni sistemi omogočajo in dopuščajo prenašanje sistemskih prvin po analogiji iz J1. Prav tako pa se takšen prenos lahko pokaže kot negativen: govorimo o napakah oz. interferencah, do katerih prihaja zaradi razlik v sistemih jezikov v stiku (gl. poglavje 10). Interference, ki so posledica stika sorodnih jezikov, so intenzivnejše in bolj zakoreninjene kot v primeru nesorodnih jezikov. Težko jih je odpravljati, če se jim pri učenju ne posveča dovolj pozornosti, in lahko ostanejo trajne (t. i. fosilizacija). Intenzivnost interferenc je sorazmerna s stopnjo sorodnosti

---

70 Učenje J2/JT razumeva kot organiziran, voden proces, zlasti če poteka formalno (na tečaju); obstaja tudi neformalno učenje (sistematično samostojno učenje). Učenje usmerjajo zavedni procesi. Usvajanje jezika pa je, nasprotno, nezavedno, poteka spontano, nesistematično, uporabnik se jezika uči iz okolja. (po Ferbežar, 1999)

jezikov; pri sorodnih jezikih, kot to velja za najin primer, se govorci manj zavedajo razlik med jeziki (prim. Krysin, 1990 in poglavje 17).

13.3. Gradivo

Analizirali sva videoposnetke s poskusnih testiranj za osnovno in visoko raven (25. 10. in 13. 12. 2000) ter z ustnega dela izpita iz znanja slovenščine na osnovni ravni (21. 4. 2001). Za primerjavo sva analizirali tudi pisne dele testov, zlasti tvorjenje pisnega besedila. Skupaj je bilo v analizo vključenih sedem oseb (trije hrvaško, trije bosansko in en srbsko govoreč), ki so v Sloveniji od treh tednov do 17 let. Štirje so se slovenščino učili sistematično v Celoletni šoli slovenskega jezika pri Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik, drugi pa v Sloveniji živijo in delajo že dlje časa in se slovenščine nikoli niso učili sistematično. Vsi v analizo vključeni kandidati so izpit opravljali na osnovni ravni, za primerjavo pa sva vključili kandidata, ki je izpit opravljal na visoki ravni.

Ustni del izpita iz znanja slovenščine je sestavljen iz dveh delov, vodenega splošnega pogovora in pogovora na določeno temo; kot izhodišče pogovora sta na osnovni ravni dve fotografiji, med katerima kandidat lahko izbira in se na pogovor tudi pripravi, na visoki ravni pa so teme povezane s splošno družbeno problematiko. Napake, ki jih kandidat naredi med govorjenjem, se zapisujejo. Na osnovni ravni so kandidati tako opisovali sliko in odgovarjali na vprašanja ob njej, na visoki ravni pa so vnaprej pripravili gradivo na določeno temo.⁷¹ Gre torej za t. i. usmerjeni pogovor. Za podrobnejšo analizo sva iz posnetkov izbrali tiste dele, kjer kandidati govorijo razmeroma samostojno in spontano. Vsi posnetki kažejo lastnosti pogo- vornega jezika (redukcije in izpuščanje, ponavljanje, mašila, oklevanje, izraženo z odmori idr.), njihov prepis je poenostavljen, ostaja zvest pravilom pisnega jezika (velike začetnice, vejice, končna ločila, pretekli deležnik na -l), upoštevani pa so redukcije, mašila in odmori. Napačni naglasi so označeni z ustreznimi diakritičnimi znamenji, sicer pa pravih naglasov ne označujeva.

13.4. Analiza napak

Napako razumeva kot odstopanje od norme slovenskega knjižnega jezika, pa naj gre za napako, ki je posledica prenosa iz J1, torej interferenco, ali razvojno napako, ki je nastala po analogiji iz J2. Zaradi lažje predstavitve sva napake razdelili na fonetične, morfosintaktične in leksikalne, poudariti pa je treba, da se vse

---

71 Ta del testa ima obliko reševanja problemov, saj kandidati dobijo po dve temi (ne izbirajo jih sami), na kateri morajo pripraviti gradivo (ga poiskati v slovenskih knjigah, časopisih, na internetu in v drugih medijih).

tri jezikovne ravnine ves čas prepletajo, posebej na začetnih ravneh znanja. Vsi primeri, navedeni v nadaljevanju, so iztrgani iz sobesedila in celotnega konteksta izpitne situacije. Meniva pa, da je gradivo kljub temu dovolj nazorno. V podrobnejšo analizo v nadaljevanju je vključeno nekoliko več sobesedila (odlomki dveh pogovorov), vendar pa napake na ravni besedila puščava za kakšno naslednjo, podrobnejšo raziskavo.

Tabela 13: *Razdelitev napak po ravninah*

Fonetične	Morfosintaktične	Leksikalne
srednja <i>e</i> in <i>o</i>	skloni	besede in besedne zveze
<i>a</i> namesto polglasnika	neuporaba dvojine števniki	dobesedni prevodi
<i>l</i> in <i>v</i>	3. os. mn. sedanjika	
<i>lj</i> in <i>nj</i>	besedni red	
ć		
mesto naglasa		
redukcije		

Fonetične napake:

- namesto ozkih in širokih *e* in *o* govorniki izgovarjajo srednja *e* in *o* kot v J1, na primer *osam, lepe, meso*, idr.,
- polglasnika ne izgovarjajo, temveč ga nadomeščajo z *a*, ki je v hrvaščini neobstojni samoglasnik, na primer *sam, osam, centar*, idr.,
- govorniki fonem *l* izgovarjajo trdo (prenos iz J1 zaradi razlikovanja med fonemoma *l* in *lj*), izgovor *l* v sredini in na koncu besed, npr. *žal, polnit, izgubil*, idr.,
- »zliti« izgovor fonemov *lj* in *nj*, kot to velja za J1, na primer *ljudi, stanovanje, mnjenju, na svidanje, zelenjava*, idr.,
- govorniki iz J1 prenašajo mehki izgovor fonema *ć*, na primer *domaće, većinom, odraščala, izbirćan, drugać, općina, nėsreća*, idr.,
- mesto naglasa je pogosto kot v J1, na primer *bili, sámo, dánašnjem, izgovóрила, stomatológiju, ne tėsni, poróčena, lépo, zélo, nėsreća*, idr.,
- deležnik na *-l* govorniki tvorijo kot v J1, z *-o*, poleg tega pa reducirajo izgovor fonemov *-ao* (namesto *rekaó* pogovorno izgovarjajo *reko*), na primer *pogledo, reko, ugrizo* idr.

Morfosintaktične napake

- uporaba sklonov iz J1, na primer imenovalnik: *ljudi su bili, eni ljudi grejo, svi sportovi*; roditeljski: *bilo bi manjše saobraćajnih nėsreća, ímam mnogo prijatelja Slo-venca*, dajalnik: *najbrž joj bere*, tožilnik: *vidim enog fletnog gospoda, mladi imajo*

interesa, mestnik: u svih mestih, u Hrvaskoj, na ljubljanskoj trznici, na drugoj slici je, u disko klubovima, orodnik: imam stike z otrocim, ena trznica sa stvar ... stvarima ... stvarima,

- govornici po analogiji iz J1 ne uporabljajo dvojine, temveč množino, na primer *to se lahko zmenmo, pa se slišimo zvečer, za ceno bomo videli, potem pa bomo že po telefonu dogovorile,*
- za števnika tri in štiri govornici uporabljajo roditeljski, ne pa tožilniški, na primer *tri tedna, štiri meseca,*
- govornici uporabljajo sedanjske končnice za 3. osebo množine iz J1, na primer *skoraj v tretjem letu že su u vrtcu, ljudi se sprehajaju, vsi razumejo i govore, moraju, snovi povzročaju,*
- napačen besedni red, na primer *men tudi tko odgovarja boljše, lepe su bajte, včasih se zdelo staršim, da ni potrebno se učiti, skoraj v tretjem letu že su u vrtcu, tudi je lako v večernem.*

Leksikalne napake

- govornici pogosto iz J1 prenašajo besede in besedne zveze, na primer *rat* (slovensko: vojna), *kásnije* (pozneje), *gužva* (gneča), *se guraju* (se prerivajo), *tekućine* (tekočine), pritrtilnica *da* (ja), predlog *sa* (s oziroma z), *bom tukaj ostala živjet* (tukaj bom ostala, tukaj bom živela), *mladi imaju interesa* (mlade zanima), *mislim da sam bila edan put* (mislim, da sem bila enkrat), *kam ... kada ... kdaj se morem uselit* (kdaj se lahko preselim), *pa on je da bi nam pomogao a ne odmogao* (on nam pomaga, ne pa škoduje), *na ljubljanskoj trznici so i domaće stvari* (na ljubljanski trznici so tudi domače stvari), *zelo mnogo* (zelo veliko),
- ali pa dobesedno prevajajo iz J1, na primer *pa nekaj fabrika je imelo tam* (tam je bilo nekaj tovarn), *eno parkirišće odzadej je imelo* (parkirišče je bilo zadaj), *v oglasu je stalo tisoč mark na mesec* (v oglasu je pisalo tisoč mark na mesec), *da trebaš kar več kruha i žitaric* (da moraš čim več kruha in žitaric).

Med naštetimi napakami se pojavljata oba tipa, tako interference kot razvojne napake; slednje je težko prepoznati, saj gre za sorodne jezike in se pogosto kombinirajo z interferencami. Primer razvojnih napak: *v svih mestih* (pravilno slovensko: v vseh mestih), *velik otrokov* (veliko otrok), *imam stike z otrocim* (imam stike z otroki) idr.

Zato pa so pogostejše in očitnejše interference, ki se prepletajo na vseh jezikovnih ravneh in se kažejo tudi pri tvorjenju pisnih besedil na vseh stopnjah znanja J2/JT (Balažić Bulc, 2004).

Na začetnih stopnjah znanja je prav J1 tisti, ki sploh omogoča sporazumevanje. Pogosto pa si govornici pomagajo s prenosom iz J1 tudi na višjih stopnjah: najbolj

opazno na leksikalni ravni v situacijah, ko iščejo ustrezno besedo ali besedno zvezo. V takih primerih preprosto uporabijo (zavedno ali ne) besedo ali besedno zvezo iz J1 ali iz vmesnega jezika,⁷² ki so (si) ga oblikovali v procesu učenja/usvajanja J2 (prim. poglavje 10), ali pa besedo oz. besedno zvezo dobesečno prevedejo iz svojega J1. Napak na besedilni ravni v tej raziskavi, kot rečeno, nisva upoštevali. Pa vendar velja na tem mestu vsaj opozoriti na neprimerno odzivanje, do katerega občasno prihaja pri interakciji z govorcji slovenščine kot J2, kot kažeta naslednja primera:

(...)

Izpraševalka: *A ste postali kaj lačni?*

Kandidat: *A veš da.*

(...)

I: *Na svidenje.*

K: *Adijo.*

13.4.1. Analiza dveh primerov

Za podrobnejšo razčlenitev sva izbrali dva kandidata, ki ju podrobneje predstavljava v nadaljevanju.

Primer 1

Gospa L. prihaja iz Bosne in Hercegovine in je v Sloveniji že 16 let. Slovenščine se ni nikoli sistematično učila, uporablja pa jo samo za govorno sporazumevanje s sosedi in znanci in pri vsakodnevnih opravkih. Posneto 21. 4. 2001 (odlomka).⁷³

(...)

Izpraševalka 1: Tako. Dobro. Glejte, nalogo imava, in sicer naj bi se pogovarjali o teli slikici, ki ste jo dobili, pa bi jo mogoče nam na kratko opisali. Kaj vidite na sliki?

Gospa L.: ∂ na sliki vidim enog fletnog gospoda pa punčku zraven ∂m z knjigo v roki iii ∂m najbrž # joj # bere kašne pravice ... pravljiice.

I1: Mhm. Kdo pa mislite, da je ta gospod?

L: Ja mislim pa, da je od punce stari oče.

I1: Verjetno, ne? Tko zgleda.

72 »Med učenjem J2, predno ga učeči se 'zna, obvlada', se oblikuje nekakšen vmesni jezik [...] in z njim posebna slovnica kot posledica različnih napak.« (Ferbežar, 1999: 425–426, op. 38)

73 Simboli:

(...) manjkajoče besedilo; prepis je samo izsek iz daljših besedil

... nedokončana poved, beseda, samopopravki

krajši ali daljši odmor

∂ (polglasnik) – mašilo

L: Tko izgleda.
 I1: Mhm. Dobro.
 L: Po mojem mnjenju. Ni rečeno, da je, ampak # približan.
 I1: Najbrž, ja, najbrž, ko je taka razlika med njima. Mhm. In ji bere pravljice, pravite.
 L: Ja, po mojem, pa tud otroci su radovedni ∂ m # $\underline{v}$ dana... dan... današnjem času use veju, velik veju, velik.
 I1: Se vam zdi da otroci zdaj vedo več kot včasih?
 K: Ja.
 I1: Ja? Res?
 L: Ja.
 I1: No, pa nam povejte kaj o tem.
 L: Ímaju em káko naj ... takrat su otroci bíli, u mojem času, ko sam ja odrašćala, omejeni # za učenje in se je zdelo staršim, da ni pomembno se učit ...
 I1: Mhm, mhm.
 L: ... da je pomembno, récimo, delat na kmetiji in tko eno al drugo.
 I1: Mhm. Pa tudi najbrž možnosti ni bilo toliko kot zdaj, ne, takrat? Kaj mislite?
 L: Ja # nekateri su imeli možnosti, starši su se pa većinom # odločevali, da su otroci # doma ...
 I1 (sočasno): Mhm.
 L: ... raj su vidli doma.
 (...)

Izpraševalka 2: Ja, medtem ko ste govorili, ste naredili nekaj manjših napak, pa boste zdej poskušali popraviti. Poglejte, na začetku ste rekli, da je bil u Bosni rat. To ni slovensko. Kako je slovensko?
 L: Nis... ∂ mm lahko ...
 I2 (sočasno): Rat, beseda rat.
 L: ... lahko da sam izgovóрила ... # Mam zúbe pokvarene.
 I2: No, ampak drugačna beseda je.
 L: Rat ∂ ... rat, ratno stanje.
 I2: Ne, drugače je slovensko, ni, to ni slovenska beseda. # Vojna.
 L: Vojna.
 I2: Vojna je slovensko. Dobro.
 (...)

Gospa L. je tipičen primer govorca, ki je J2 usvojil iz okolja. Zaradi dolgoletnega bivanja v slovenskem okolju so se njene napake fosilizirale in sčasoma se je

oblikoval vmesni jezik, v katerem se pojavljajo tudi posamezne narečne in pogovorne besede. Znano je (prim. Mikeš, 1997), da med J1 in J2 obstaja odvisnost, oz. da je stopnja poznavanja J2 sorazmerna s stopnjo poznavanja J1. Gospa L. pa ne pozna niti sistema J1 (s končanimi samo štirimi razredi osnovne šole je funkcionalno nepismena tudi v svojem J1), zato ne pričakujemo poznavanja sistema J2 niti uzaveščenosti obstoja vmesnega jezika. To je očitno v naslednjem primeru:

I2 (sočasno): Rat, beseda rat.

L: ... lahko da sem izgovóрила ... # Mam zúbe pokvarene.

I2: No, ampak drugačna beseda je.

Primer 2⁷⁴

Gospod D., prav tako iz Bosne in Hercegovine, je v Slovenijo prišel oktobra 2000 in bi rad študiral na ljubljanski univerzi. Prvič smo ga posneli po treh tednih bivanja v Ljubljani oz. po približno 40 urah sistematičnega učenja slovenščine v tečaju, drugič pa po dveh mesecih in pol oz. po približno 200 urah učenja v tečaju. Posneto 25. 10. 2000 in 13. 12. 2000.

1. posnetek: 25. 10. 2000 (odlomek).

(...)

I: Mogoče bi mi opisali prvo sliko, se bova pogovarjala o prvi sliki. # O sliki, prvi ... prva naloga. Opišite malo sliko # in kaj je gor # kaj se dogaja?

Gospod D.: # No, vsi ljudi su # su brez avtomobilov.

I: Mhm. Zakaj?

D: Pa to je dan # dan brez avtomobila.

I: Tako. Ja.

D: #Tukaj tudi íma # ljudi se sprehajaju.

I: Mhm. In ali je to, ta dan brez avtomobila, samo pri nas, recimo, mi-slim, da je blo to slikano u Ljubljani, al tudi kje drugje?

D: Pa približno osamsto mesta u Europi.

I: Mhm, ja. Kaj pa menite o takšni akciji dan brez avtomobila?

D: # Zélo dobra.

I: Ja? Zakaj, povejte mi.

D: Pa # zástita čóvekove okolíne.

I: Kako prosim?

D: ðm zástita čóvekove okolíne.

74 Seminarska naloga K. Rozman in T. Rupnik *Slovenščina v dveh mesecih?* (mentorja M. Stabej in I. Ferbežar) obravnava prav ta primer: avtorici se osredotočata na interference iz J1, poskušata pa nakazati tudi poti, po katerih bi jih bilo mogoče odpraviti.

I: Aha # zaščita mogoče?

D: Zaščita, ja.

I: Mhm, mhm, dobro, še kaj drugega?

D: # Ne.

I: Zdajle ne najdete kakšnega drugega razloga? Ja. Kaj pa mislite, pogledajte, em mesta, večinoma velika mesta niso zaprta za promet. To pomeni, da so tam pešci, kolesarji, avtomobili, taksiji, konji al kaj, recimo, no, ja. A mislite, da bi bilo dobro, če bi bila mesta zaprta za promet, če bi recimo v mestih lahko hodili samo peš in se vozili s kolesi? Kaj mislite o takšnem # ∂ m načrtu?

D: #

I: Recimo, da bi bila Tuzla zaprta za ves promet. Nič avtomobilov, samo peš. Kaj bi si ljudje mislili?

D: A kaj ako # če bi nekom # ∂ m potreboval pomuč?

(...)

Pri gospodu D. je močno poudarjen prenos iz J1, iz katerega ne prenaša le posameznih besed in besednih zvez, temveč cele strukture. Govori zelo malo (pogoste daljše pavze), pri tem ga sogovorka neprestano spodbuja; če pa že govori, so njegovi prispevki izrazito kratki in se ponavljajo. Vendar pa svojo sogovorko v celoti razume – gre za pozitiven prenos iz J1, ki zaradi sorodnosti jezikov sporazumevanje sploh omogoča. Sklepati je mogoče, da gre pri gospodu D. za strah pred govorjenjem, ki je posledica zavesti, da slovenščine (še) ne zna dovolj, medtem ko sistem J1 dobro pozna (ima končano srednjo šolo).

2. posnetek: 13. 12. 2000 (odlomek).

(...)

I1: Kakšno je vaše mnenje o vegetarijanski prehrani ...

D: (sočasno): Evo ... tisto je ...

I1: ... kakšna je pravzaprav zdrava prehrana?

D: ... piramida, ki nam # tista piramida nam pove, da v dnevni prehrani trebaš ∂ m kar več ∂ ... kruha i žitaric ...

I1: (sočasno): Mhm.

D: ... pa tudi zelenjave sadja, ampak mēso treba u čim čim manj uporabljati, ampak ne smemo ga opu... ne smemo ga opustiti, záto ker u mesu in mesnim izdelkim íma # razli ∂ za zdravlja, za zdravje čoveka ...

I1: (prekine, sočasno): Zdaj ste se zelo razgreli. Počasi, počasi govorite, ker potem začnete, ne, slovnično nepravilno govoriti. Zelo dobro vam gre, ampak počasi. Ja?

D: Záto ker ker su u mesu za čoveka nekatere... nekatere pomembne snóvi em minerali, vitamini ...

I1: Ja, beljakovine tudi mora predvsem, ne, jesti najbrž, ne?

D: Ja.

I1: Mhm, mhm. Se pravi, vi bi tudi priporočili to piramido, nikakor ne ...

D: (prekine): Ja, ja, moram... ampak vegetarjanci moraju zaradi tega, ker ne jeju mēso em morajo em jesti dosta dosti zelenjave, da bi nadomestili me... meso.

I1: Mhm.

D: Ampak u dánašnjem času je tudi biti vegetarijanec pôstalo zelo nevarno, ker ljudje za... uporabljajo prepovedana sredstva em škropiva herbicide in ...

I1: In pesticide mogoče mislite, ampak ...

D: (prekine): Ja, da bi vsa da bi vsa zelenjava čim bolj izgledala, čim lepše ali da bi da bi ljudje kupili.

(...)

I2: Nekaj napak boste popravili ðm # naglas na primer.

D: Ja, ja, vem to.

I2: Okej (smeh), tekúčine ...

D: #

I2: Ja #... to so ...

I2: Kako rečemo? Ne tekúčine, ampak? # Tekočine.

D: Tekočine.

I2: Tekočine. Kaj pa zdravnik bi pomogao?

D: Pomagal.

I2: Pomagal. ðm če sta bila vi in oče, # potem bo morala priti po koga?

D: Po naju.

I2: Po naju. ðm študentje so otvoreni. Po slovensko ne otvoreni, ampak?

D: Odprti.

I2: In ðm ljudi po Sloveniji so ...

D: Ljudje.

I2: Ljudje. # Kaj pa povrće?

D: Zelenjava.

I2: Ja. ðm pa mogoče samo še naglas mēso.

D: Mesó.

(...)

Pri gospodu D. gre za tipičen primer sistematičnega učenja J2. Opazen je skokovit napredek na vseh ravneh sporazumevalne zmožnosti v slovenščini, samokorekcija pa kaže na visoko stopnjo uzaveščenosti pri rabi J2.

Rezultati te raziskave so pokazali, da večina govorcev pri uporabi J2 obdrži – v večji ali manjši meri – tipične prvine J1. Gre za osebe, ki so se s slovenščino srečale šele v svoji odrasli dobi, zato je najmočnejši prenos iz J1 na ravni fonetike – gre za t. i. tuji naglas, po katerem je mogoče prepoznati tudi govorcev J1 (več o tem gl. Desnica-Žerjavić, 2006 in poglavje 11).

Ker govorimo o sorodnih jezikih, pa je prenos, naj bo pozitiven ali negativen, očitnejši tudi na drugih jezikovnih ravninah. Prenos zaradi sorodnosti jezikov sicer omogoča takojšnje sporazumevanje, vendar pa je hkrati tudi razlog za intenzivnejše interference, ki so težje odpravljive oz. lahko ostanejo trajne. Analiza gradiva je pokazala enake sistemske napake pri govornem in pri pisnem sporazumevanju. Zanimivo pa je, in tako kažejo tudi izkušnje, da bi do podobnih rezultatov prišli tudi v raziskavi, v kateri bi bila J1 slovenščina, J2 pa hrvaščina, srbsščina ali bosanščina.

Primeri kažejo, da se pri usvajanju slovenščine iz okolja razmeroma zgodaj oblikuje vmesni jezik, napake se hitro fosilizirajo. V nasprotnem primeru, če se J2 uči sistematično, pa se (tudi zaradi sorodnosti jezikov v stiku) lahko zgodaj pokaže napredek. Ker se uzaveščajo razlike med sistemoma, je napake lažje odpravljati, s tem pa hitreje doseči sporazumevalno zmožnost v J2. Idealno bi torej bilo, če bi vsako usvajanje iz okolja spremljalo tudi sistematično učenje jezika, to pa je vprašanje zavesti in motivacije. Zanimivo odprto vprašanje tako ostaja, kako motivirati tipičnega govorca slovenščine kot J2 za tako učenje.